



Адчуць сябе першадрукаром

Аказваецца, што гісторыю кнігадрукавання можна вывучаць наглядна. Сеўшы за адноўлены станок XVI стагоддзя — на падобным пяцьсот гадоў назад працаваў і Францыск Скарына, і Іван Фёдараў, — я таксама адчуў сябе першадрукаром. Такую імправізаваную друкарню можна без вялікіх намаганняў адшукаць ледзь не на любым маштабным мерапрыемстве ў Беларусі, звязаным з кнігай. Напрыклад, на гуляннях, прысвечаных Дню пісьменства (ёсць у беларускім падзейным календары і такі штогадовы фестываль), або буйной выставе. За мяжой у тым ліку. Нядаўна, скажам, рарытэт выклікаў ажыятаж на 30-м Міжнародным кніжным кірмашы ў Маскве. Аднак асвойваць старажытную друкарскую справу наш карэспандэнт адправіўся ў Вілейку — раённы цэнтр за 100 кіламетраў ад Мінска. Тут станок — толькі адзін з экспанатаў унікальнай калекцыі “У пошуках страчанага”, сабранай у творчай майстэрні гісторыка Уладзіміра Ліхадзедава.

Уладзімір Ліхадзедаў — асоба ў Беларусі вядомая. Філакартыст і калекцыянер, лаўрэат прэміі Прэзідэнта “За духоўнае адраджэнне”. Аўтар сотняў публікацый і дзясяткаў кніг. Пра Аляксандра Неўскага і Святога роўнаапостальнага князя Уладзіміра ў прыватнасці. Ініцыятар устаноўкі помнікаў усім загінулым у вайне 1812-га года непадалёк ад уезду ў Вілейку і праваслаўнаму святару Фёдору Юзэфовічу, які загінуў падчас паўстання 1863-га года.

— Гісторыя мяне прыцягвала заўсёды. Скажам, мая калекцыя старадаўніх фатаграфій і паштовак, прысвечаных Беларусі, найбуйнейшая ў свеце, — расказвае Уладзімір Ліхадзедаў. — А Скарына — мой зямляк. Я ж сам з Полацка. Менавіта там, дарэчы, спачатку і спрабаваў арганізаваць сваю экспазіцыю, нават памяшканне знайшоў. На жаль, не склалася. Атрымалася ў Вілейцы, якая па адной з версій з’яўляецца радзімай першага рускага кнігадрукара Івана Фёдарава.

У майстэрні Ліхадзедава цяпер рамонт. Аб прыёме наведвальнікаў гаварыць пакуль рана, аднак абрысы будучага музея, дзе знойдзецца месца

ЮРЫЙ МАЗАЛЕЎСКИ

ўсяму, што звязана з кнігадрукаваннем і пісьменствам (унікальнай калекцыі пісьмовых прылад розных эпох, напрыклад!), праглядаюцца ўжо цалкам канкрэтныя. Ён нават назву мае — “У пошуках страчанага”. Месца, трэба сказаць, для экспазіцыі выбрана сімвалічнае. У савецкія гады ў гэтых сценах знаходзілася друкарня. Пісалі тэксты журналісты вілейскай раённай газеты. Дзякуючы чаму — у якасці гэткага “бонусу” за куплю будынка — у калекцыі гісторыка з’явілася грувацкая радка-адліўная машына, а разам з ёй набор свінцовых лінацыйных радкоў, іншых друкарскіх “прымочак” і каларытных агітацыйных плакатаў.

Друкарскі станок XVI стагоддзя — вось ён, у цэнтры залы. Ні з чым не пераблытаеш. Масіўны (вышэйшы за чалавечы рост), з чыстага дубу. Усеагульная, а ў год 500-годдзя зараджэння беларускага і ўсходнеславянскага кнігадрукавання і пастаянная ўвага менавіта гэтаму рырытэту. На днях якраз дзеля яго на бераг Віліі наляцелі кіношнікі. Наогул, месца станку — у асобным памяшканні па суседстве, якое, па задумцы Уладзіміра Ліхадзеда, будзе поўнаасцю стылізавана пад “скарынаўскую” эпоху, дзе нават электронную лямпачку замяніць лучына. Там жа, дарэчы, размесціцца і млын па вытворчасці старажытнай паперы. Але гэта толькі адна з перспектыв, разважаючы пра якія Ліхадзедаў пастаянна агаворваецца: маўляў, рэалізаваць іх удасца, калі дазволіць фінансаванне. Без дапамогі дзяржавы або сур’ёзнага мецэната абысціся цяжка.

Са стварэннем станка, дарэчы, справіліся за паўгода. Зрэшты, спачатку была “трэніроўка”. Перш чым прэзентаваць грамадскасці “той самы” станок эпохі Францыска Скарыны, давалося зрабіць яго “дэма-версію”. Яна цяпер, дарэчы, захоўваецца ў Польшчы, у праваслаўным Супрасльскім манастыры.

— Ручная работа! — заўважае Уладзімір Ліхадзедаў. — Не, выразаў не сам. Не ўмею. Кожны павінен займацца сваёй справай. Даўні сябар дапамог — Генадзь Катлінскі. Самая вялікая складанасць — зрабіць драўляную шрубавую гайку. Рукастых майстроў — разьбяроў па дрэве — цяпер практычна не адшукаць. Хоць раней ледзь не ў кожнай вёсцы іх хапала. Паглядзіце, наколькі рознымі былі дамы. Умелі ж! Адзінае,

паставіў сабе задачу: станок павінен быць разборным, каб яго з месца на месца перавозіць можна было. Гэтая работа, дарэчы, вельмі карпатлівая. На разборку ці зборку ідзе дзень, а то і больш. Возім на мікрааўтобусе. Раней не ўлазіў. Цяпер налаўчыліся. У кузаў складваем, быццам тэтрыс больш як з 20 дэталей...

Спробы стварыць нешта падобнае робяцца, нават гучныя заявы гучаць аб стварэнні дакладных копіяў, але атрымліваецца, лічыць гісторык, толькі штосьці, аддалена падобнае да арыгінала. Бо драўляныя станкоў той эпохі ў свеце не захавалася ніводнага. Па сутнасці адзіны “наглядны дапаможнік” — гэта сярэднявечныя гравюры

Цікава

■ **Унікальнасць вілейскай экспазіцыі Уладзіміра Ліхадзедава яшчэ і ў тым, што ўсё прадстаўлена тут абсталяванне XVI-XIX стагоддзяў — дзеючае. Таму, калі ўсе задумкі гісторыка будуць рэалізаваныя, любы жадаючы зможа стварыць уручную ліст паперы, надрукаваць на ім не толькі старонку кнігі, але і афорт, гравюру, лістоўку, газету, выканаць цісненне на золатадрукарскім прэсе, паспрабаваць сябе ў мастацтве пераплётчыка... Карацей, адчуць сябе першадрукаром.**

і скупыя радкі ў старажытных кнігах. Старадрукарскай жа справе Ліхадзедаў вучыўся ў майстэрнях Лейпцыга, Майнца, Базеля, у польскіх і чэшскіх рэстаўратараў.

“Самі паспрабуйце”, — прапапоўвае гісторык, і мы цягнем на сябе рычаг. Першы раз, другі, трэці... У прамым сэнсе гэтага слова “прыпятваем” загадзя адлітую і змазаную чарнілам (пляшачкі з якім, дарэчы, некаторыя неабдуманая прынялі за бутэлечкі з наліўкамі) металічную матрыцу да паперы, таксама аўтэнтычнай, трэба сказаць, ручной працы, майстар-клас па вырабе якой на Маскоўскім кніжным кірмашы выклікаў самы сапраўдны фурор.

— Цяпер разважаць пра сярэднявечнае кнігадрукаванне і вы мо-

жаце не толькі з пункту гледжання тэарэтыка. Работа на станку многія гістарычныя факты дазваляе даказаць ці абвергнуць практычным шляхам, — разважае Ліхадзедаў. — Напрыклад, я дакладна магу сцвярджаць, стаяў Скарына ля станка ці не. Ён усё ведаў і ўмеў, але сам не стаяў. Давайце прыкінем: напрыклад, у адной з кніг скарынаўскай “Бібліі” 192 старонкі — гэта 96 разваротаў (кнігі друкаваліся менавіта такім фарматам). Тыраж, на думку даследчыкаў, не меншы за тысячу асобнікаў. А значыць, каб выйшла толькі адна кніга, зрабіць трэба практычна 100 тысяч адбіткаў. А ў яго кніг больш за дваццаць. На ўсё проста не хапіла часу! Адбіткі, дарэчы, былі нераўнамернымі. Недзе больш сілы прыклаў, недзе менш. Такім чынам, у старадрукаваных кнігах няма ніводнай аднолькавай старонкі. Адны — больш яркія, другія — цьмяныя. Потым сшытак сшывалі. І тут прысутнічае чалавечы фактар — у многіх кнігах ёсць старонкі, перавернутыя верх нагамі...

Уладзімір Ліхадзедаў ведае, пра што гаворыць. Бо “Біблію” па тэхналогіі Францыска Скарыны ён уручную — упершыню ў свеце — узнавіў сам, папярэдне змайстравашы тыя самыя 192 матрыцы (для кожнай старонкі асобную дошку з літарамі) і зрабіўшы са льну паперу. Дапамагаў сын Дзмітрый, які знешне, дарэчы, вельмі нагадвае маладога Скарыну.

На першы погляд, падаецца, ёсць адна няўвязка: на старажытную кнігу з яе абавязковымі атрыбутамі — пажоўклымі сухімі старонкамі — узноўленая “Біблія” не падобная... Выглядае як новая.

— Пра гэта ж мяне спытаў і адзін з аўтарытэтных расійскіх прафесараў, якія прыехалі на прэзентацыю. Але ж калі кнігу друкавалі ў XVI стагоддзі, яна жа з-пад станка выходзіла менавіта новай... Таму састарыць яе задачы не стаяла. Хацелі ўбачыць яе вачамі першадрукара. Усяго зрабіў 12 асобнікаў. Адзін папрасіў свайго сябра-мастака Барыса Цітовіча распісаць скарынаўскімі матывамі, хоць дакладна невядома, ці распісаў Скарына свае кнігі. Паэксперыментаваў і з вокладкамі: спецыяльна ездзіў для гэтага ў Эстонію, дзе захаваліся традыцыі. Чырвоная скура, дрэва... А адна з “Біблій” цяпер знаходзіцца ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі.

Дзмітрый Умпіровіч